
Câteva considerații asupra practicilor divinatorii, a magiei și a vrăjitoriei în Evul Mediu (secolele XIV-XV). Studiu de caz: Ungaria și voievodatul Transilvaniei

Mihai Florin HASAN

Studiul de față își dorește să prezinte situația unor astfel de practici în regatul Ungariei și în cadrul celor șapte comitate ale Transilvaniei, pornind de la cele câteva surse care pot fi exploatate în acest moment și, de asemenea, câteva lămuriri asupra terminologiei utilizate pe parcursul acestui studiu.

1. Practicile divinatorii.

În conformitate cu Enciclopedia Catolică, *divinația* se definește ca procesul de căutare a aflării viitorului sau a lucrurilor ascunse prin metode neadecvate¹.

Enciclopedia religiilor definește *divinația* ca "arta sau practica descoperirii semnificației personale, umane a viitorului sau, mai simplu, a evenimentelor trecute sau prezente"². Dicționarul antichităților Greco-romane (*Daremborg-Saglio*) la vocea respectivă definește acest fenomen (*Μαντιχρη*) ca și "cunoașterea gândirii divine" ce sunt traduse prin "semne simbolice perceptibile simțurilor" și sunt "relevante direct sufletului prin inspirație sau emoție psihică de origine supranaturală"³.

H. J. Rose a fost cel care a clasificat pentru prima dată tipurile de divinație și, după câte se pare, această tipologie este și astăzi ca atare recunoscută⁴. Ca urmare se practicau sau se interpretau: oneiromanția (interpretarea viselor), presentimentele, mișcările involuntare ale corpului, posesia de tip medium, necromanția (consultarea morților), observarea comportamentului animalelor, iar aici cea mai cunoscută practică era ornithomanția (interpretarea zborului păsărilor), observarea intestinelor sau organelor de animale, a poziționării și formelor acestora (extaspiție sau haruspicii), ultima mișcare a animalului sacrificat înainte de moarte, aruncarea zarurilor, extragerea unor fire mai lungi sau mai scurte dintr-o legătură (*sortilegiu*), citirea frunzelor de copaci (tasseografie), utilizarea cărților de joc (în engl. cartografie), decodarea fenomenelor naturale (geomantie, frenologie, astrologie)⁵.

Redactorii dicționarului antichităților au remarcat pe bună dreptate faptul că termenii folosiți în lumea greacă și romană pentru a defini divinația sau practicile divinatorii nu sunt întotdeauna riguros sinonimi, dar nici nu existau diferențe foarte mari între modul în care lumea greacă sau romană percepea și executa astfel de practici⁶.

Astfel, într-un sistem religios care are la bază legătura între individ și puterea supranaturală, *divinația* își găsește resursele eșalonate undeva între simpla rugăciune, care exprimă imposibilitatea umană, și magie, care relevă supremația umană⁷. În fapt, este vorba despre dorința omului de a cunoaște, prin relevarea de către puteri invizibile, a ceea ce ar vrea să cunoască și nu poate fără ajutorul acestor forțe⁸.

¹ *Catholic Encyclopedia*, 1913, definiție cf. <http://www.newadvent.org/cathen/05048b.htm>, accesat la 19.05.2007.

² *Macmillan Encyclopedia of Religion*, vol. IV, 2006, p. 2369.

³ Ch. Daremborg, Edm. Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Paris, tom II, vol. 1, p. 292.

⁴ Clasificarea a fost făcută în cadrul unui articol din 1911 intitulat "Divination, Introductory and Primitive" din volumul 4 al *Encyclopedia of Religion and Ethics*, Edinburg, 1911, cf. *Macmillan Encyclopedia of Religion*, 2nd edition, (editor principal Lindsay Jones), vol. IV, USA, 2005, p. 2369.

⁵ *Ibidem*. A se vedea și R. Muchembled, *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, București, 1997, p. 23-24.

⁶ Ch. Daremborg, Edm. Saglio, *op. cit.*, p. 292.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

Din analiza dedicată de istoricul francez divinației în antichitatea greco-romană, relevant este finalul vocii, care face trecerea spre medieval. Autorul afirmă: “Le monde antique a pris fin. La surface des choses est change; mais le fond reste le même. Quelque idée qu’il se fasse du divin, l’homme ne conçoit pas de Dieu sans Providence et de Providence sans revelation. Les mêmes causes qui avaient engendré la divination antique l’ont fait survivre à la disparition de ses rites les plus vantés. Songes, visions, illuminations soudaines, rencontres fortuites, “sorts” tires de l’Écriture, tombeaux fameux et lieux de pèlerinage rapellant les oracles d’autrefois, surtout les oracles médicaux, rien ne manqué à la divination chrétienne, entrée en pleine possession de l’heritage qu’elle croit avoir répudié”⁹.

Pentru creștinism, pe lângă aceste tradiții înglobate din fondul greco-roman, un alt fond important l-a reprezentat cel iudaic, care, și din punct de vedere al interdictului la invocarea unor astfel de practici, trebuie, de altfel să fi prevalat. În acest sens consider că textul din documentul prezentat undeva mai sus este suficient, pentru a nu mai face din nou considerații pe tema izvorului de inspirație canonistic și interpretativ medieval.

În vocea dedicată divinației din Enciclopedia Religiilor, autorii indică faptul că textul scripturistic lasă să se înțeleagă adeseori că nu numai Domnul Dumnezeu este sursa cunoașterii. În acest sens se fac trimiteri la următoarele pasaje: *Deuteronom, 18: 10-22, Levitic, 19:26, 19:31, 20: 6-7, 20:27, Ieremia, 10:2*¹⁰. Pornind de la inspirația și visele profetice prezente în Scriptură (sau Torah) mulți rabini talmudiști au fost de acord cu divinația visului sau a utilizării semnelor premonitorii, cu toate că se pronunțau în contra astrologiei¹¹. În Evul Mediu însă trecând de această restricție și considerând astrologia în rândul științelor, cei mai mulți au acceptat și aceste forme, contra cărora se pronunță foarte violent însă Moise Maimonides, care susține că cei ce-l venerază / urmează pe Dumnezeu nu pot să se închine stelelor¹².

Același model ambiguu se reîntâlnește în creștinism, unde formele legate de apariția Mântuitorului sunt acceptate ca forme divinatorii, în timp ce acelea legate de posedarea de tip medium țin de demonologie și se recurge la exorcism¹³.

La jumătatea secolului al IV-lea p. Chr. sunt interzise sacrificiile nocturne (353), vrăjitoria și divinația (357-358), cu toate că, de fapt, erau urmărite și interzise, mai mult, până în timpul domniei lui Theodosius I (379-395) ca arme politice periculoase¹⁴. Ca o completare autorul vocii dedicate *divinației* remarcă: “Thus divinatory invocation of pagan deities or spirits, schismatic prophetic movements within Christianity, and even oracular attempts to criticize or deligitimize the ruling regime were all stamped as “satanism””¹⁵.

Trimiterea divinației spre idolatrie este explicită, clară, în textul scripturistic din cartea Regilor, unde se afirmă: “*Și au trecut pe fiii lor și pe fiicele lor prin foc, au ghicit și au vrăjit și s-au apucat să facă lucruri netrebnice în ochii Domnului și să-L mânie*” (IV Regi, 17:17). *Vulgata* este cu atât mai precisă ca terminologie căci aici sensul este exact: “*Et consecrabant ei filios suos et filias suas per ignem et divinationibus inserviebant et auguriis et tradiderunt se ut facerent malum coram Domino et irritarent eum*”. Identic este cazul cu pasajul din cartea lui Isaia unde se spune: “*Eu zădărnicesc semnele mincinoșilor și pe ghicitori îi fac să fie nebuni, rușinez pe cei înțelepți și înțelepciunea lor o prefac în nebunie*” (Isaia, 44:25), iar textul latin este de o mai mare acuratețe: “*Irrita faciens signa divinatorum et ariolos in furorem vertens convertens sapientes retrorsum et scientiam eorum stultam faciens*”. De altfel practica divinației este atestată și în pasajul din *Numeri* dedicat profetului Valaam / Balaam: “*Văzând Valaam că Domnul binevoiește să se binecuvânteze Israel, n-a mai alergat după obicei la vrăjitorii, ci s-a întors cu fața spre pustie*” (Numeri, 24:1), ci a proorocit după Cuvântul lui Dumnezeu și nu după alte practici divinatorii obișnuite. În *Vulgata* termenii latini sunt următorii: “*Cumque vidisset Balaam quod placeret Domino ut benediceret Israheli nequaquam abiit ut ante perrexerat ut augurium quaereret sed dirigens contra desertum vultum suum*”.

Interdicția pentru practicarea divinației în orice formă este interzisă de însuși Iisus Hristos care în predica de pe munte a statuat: “*Nu vă îngrijiți de ziua de mâine, căci ziua de mâine se va îngriji de ale sale. Ajunge zilei*”

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Macmillan Encyclopedia of Religion*, vol. IV, p. 2373.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Jean Sirinelli, *Urmașii lui Alexandru cel Mare. Literatura și gândirea greacă (343 î. Hr.-529 d. Hr)*, București, 2000, p. 371.

¹⁵ *Macmillan Encyclopedia of Religion*, vol. IV, p. 2373.

răutatea ei” (Matei, 6:34) (Vulgata: “Nolite ergo esse solliciti in crastinum crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipse sufficit diei malitia sua”). De altfel, pentru păzirea față de astfel de practici ai divinației și magiei sunt amintiți indivizi precum Simon Magul (amintit într-un alt context, *Fapte*, 8:9 “Dar era mai dinainte în cetate un bărbat, anume Simon, vrăjind și uimind neamul Samariei, zicând că el este cineva mare”), Elymas magul (*Fapte*, 13: 6-11), care au fost pedepsiți de apostoli în diverse moduri pentru erorile lor.

Despre asemenea practici, care numai puține nu puteau fi într-o epocă în care proliferază creștinismul de sorginte populară, amestecat cu alte erori¹⁶, mai ales că vechile culte greco-romane “au trecut în segmentul “păgân” al religiei lui Christos”¹⁷, iar semne ale păgânismului existau încă¹⁸, pentru regatul Ungariei, din nefericire, nu sunt foarte multe informații.

Literatura medievală europeană face uneori trimiteri la astfel de proceduri, așa cum se întâmplă în *Povestirea Morarului* lui Chaucer, poveste însă axată pe *adulter*¹⁹.

Ghicitul. Ceea ce se cunoaște sigur este faptul că, în timpul misiunii sale inchizitoriale din Ungaria și Transilvania, Sf. Iacob de Marchia, importantă figură mendicantă a secolului al XV-lea alături de Sf. Ioan de Capistrano, ambii membri ai Ordinului Minor, ar fi redactat o lucrare care a fost intitulată de autor, nu întâmplător, *De sortilegiis*, care din păcate a fost pierdută²⁰. Putem să bănuim că numai starea de fapt pe care a găsit-o în spațiul de acțiune, în cadrul credincioșilor latini, și nu numai, l-a determinat pe viitorul sfânt al Bisericii Romane să scrie un tratat (probabil?) asupra *divinației* sau, mai precis, după formulele prezentate, de ghicire a viitorului prin diverse metode²¹.

Necromanția. Conceptul de necromanție este foarte limitat ca utilitate deoarece, printre altele, este doar una din formele de manifestare ale divinației²². Vechii greci credeau, de exemplu, că cei morți aveau mari puteri profetice și era posibilă consultarea lor prin intermediul unor sacrificii sau libații efectuate la mormântul acestora²³. Invocarea morților este prezentă în Vechiul Testament în cartea Regilor (1 Regi, 28:3): “Murind Samuel, l-a plâns tot Israelul și l-au îngropat în Rama, cetatea lui. Saul însă izgonise pe cei ce chemau morții și pe ghicitori din țară” (*Samuhel autem mortuus est planxitque eum omnis Israhel et sepelierunt eum in Rama urbe sua et Saul abstulit magos et ariolos de terra*), dar și, mai pe larg la 1 Regi, 28: 6-25 unde se povestește pe larg un exercițiu de necromanție prin vrăjitoarea din Endor, care, la cererea regelui Saul a chemat spiritul lui Samuel, care a prevestit căderea casei lui Saul.

“Biserica a respins idea întoarcerii morților, idee pe care o asimila păgânismului antic. Larva – care desemna la Roma sufletele funeste ale morților, va semnifica în latina creștină spiritele demonice. Similar,

¹⁶ Vezi lucrarea cercetătorului N. Zugravu asupra formelor de creștinism popular la români *Geneza creștinismului popular al românilor*, București, 1997. Vezi și lucrarea Irinei Nemeti, *Calea zânelor. Moșteniri antice în mitologia românilor*, Cluj-Napoca, 2004, asupra fondului cultelor păgâne perpetuat în mitologia românească.

¹⁷ Irina Nemeti, *op. cit.*, p. 33. V. și trimiteri la M. Bărbulescu, *Culte greco-romane în provincia Dacia*, Cluj-Napoca, 1985.

¹⁸ Cf. I. A. Pop, “în jurul anului 1380, o treime din populația cuprinsă în regatul Ungariei era catolică, și aceasta după un efort prozeliț cum nu se mai văzuse anterior” reluând un text de la umanistul Bonfini care face referire printre altele la cumani și evrei, în *Istoria Transilvaniei medievale: de la etnogeneza românilor până la Mihai Viteazul*, Cluj-Napoca, 1997, p. 211. Aceeași idee și în “Regatul Ungariei între Apus și Răsărit: catolici și non catolici în secolele XIII-XIV”, în *AHC*, 36, 1997, p. 314, pe parcursul articolului făcându-se trimiteri la situația confesională amestecată din regat.

¹⁹ G. Chaucer, *Povestirile din Canterbury*, vol. I, Iași, 1998, p. 123: “Și-acu a zodier călcând, vădit, / Căci cunoștea tertipuri îndeajuns / Ca ori la ce să poată da răspuns / De-l cercela vercine întrebând / De va ploua sau nu, și până când. / Ba-ți mai proorocea și ce-o să fie / Și câte toate – cine le mai știe / [...] Pe Almegist și alte terfeloace, / Pe astrolavul de cetil în stele, / Socolitoarele și toate cele / Le rânduise-n poliță, la cap”.

²⁰ R. Muchembled, *Magia și vrăjitoria...*, p. 225.

²¹ Nu putem să trecem cu vederea faptul că, de exemplu, în spațiul apropiat Transilvaniei, e drept, într-un mediu ortodox, proliferau încă în secolul al XIX-lea anume formulele divinatorii, și am în vedere descrierea, evident literară, a mamei scriitorului Ion Creangă, care, totuși, după opinia lui G. Călinescu era “plină de superstiții patriarhale” și chiar “facea operații vrăjitoarești”, în *Ion Creangă (Viața și opera)*, București, 1989, p. 20. Același Călinescu avansează, de altfel, ca loc de origine a familiilor în care s-a născut autorul *Amintirilor*, Maramureșul, iar timpul emigrației fiind după 1784-1788, p. 9. Ceea ce doresc să subliniez, în fapt, este tocmai persistența, indiferent de ritul creștin practicat, a unor astfel de “superstiții” sau “erori” până în epoca modernă, pentru a nu atinge și epoca ce se defulează încă și unde fenomenul este în floare.

²² *Macmillan Encyclopedia of Religion*, vol. X. p. 6452.

²³ *Ibidem*.

necromanția antică – divinația prin morți, va deveni nigromanție – magia neagră realizată prin invocarea diavolului”²⁴.

Așa cum remarca și R. Muchembled, necromanția a devenit treptat un termen ce desemna magia demonică, iar cei mai versați păreau a fi membrii clerului inferior, căci, cunoscând limba latină și putând practica exorcismul, erau capabili, la fel de bine, să și invoce spiritele malefice²⁵. Jean Bodin în secolul al XVI-lea considera că necromanții erau cei ce chemau demonii în lume, iar vrăjitorii îi utilizau în diverse scopuri²⁶.

Din nou pentru Ungaria trebuie să remarcăm lipsa informațiilor referitoare la aceste personaje, care puteau discuta cu sufletele celor morți, puteau să le invoce și să le dea drumul în lume. Dacă se practicau acele sortilegii, mai mult ca sigur, că nici din cadrele societății maghiare a timpului nu poate să fi lipsit asemenea “specialiști” (dar cum acționau, cât erau de numeroși sau din ce categorii socio-profesionale nu putem ști cu certitudine; dacă luăm în calcul cazul dominicanului pasionat de alchimie de la Vințu de Jos²⁷ și corelăm cu cele afirmate de Muchembled, atunci putem presupune că acești indivizi, cât de cât cunoscători de latină, trebuie să fi fost pasionați de astfel de experimente).

2. Magia și vrăjitoria²⁸.

Începând cu “bestsellerul” dominicanilor Kramer și Sprenger *Malleus maleficarum*, Ciocanul Vrăjitoarelor (1486), cum a fost el tradus în limbile de circulație, care a cunoscut câteva zeci de ediții, până la cele mai recente și ezoterice (pseudo sau paraștiințifice) lucrări de genul celei al lui L. Pauwels și Guy Brenton, *Întâmplări stranii din istoria Franței*, apărută la București în 2001, toate încearcă să deslușească această problematică, împărțind vina între Biserica romană, luteranism, calvinism sau puritanism, dând cele mai varii soluții și metode.

Consider că doar câteva subiecte au făcut să curgă atâtea “valuri de cerneală” (după o metaforă atât de utilizată și demonetizată) de-a lungul scrisului istoric, și nu numai al acestuia, (căci apetențele pseudo și paraștiințifice tind să îngroape cercetările de valoare și să arunce în derizoriu anumite teme istoriografice prin cantitatea de “deșeu” deversată) precum Iisus Hristos, Graalul (orice ar reprezenta el), Templierii, Erezia și Vrăjitoria, toate acompaniate neaparat, din umbră, de spectrul Sfântului Oficiu, asupra căruia s-au aruncat atâtea acuzații, încât o disculpărie serioasă ar naște probabil valuri de protest din partea “publicului avizat” în goană după senzațional. Astfel, aflat în fața acestui subiect controversat, pot doar afirma faptul că, din fericire pentru autorul acestor pagini, alții au demonstrat, fără putință de tăgadă că “isteria vrăjitoarelor” a ocolit pentru un timp acest spațiu al Ungariei.

Informațiile asupra noțiunilor medievale și premoderne de *magie* derivă în principal din două surse: 1. sursele teologice, care descriu și condamnă magia, și care o exemplifică foarte exact ca noțiune, și 2. alte surse, ce prezintă mai detaliat sau mai puțin precis, cum se pot face astfel de experiențe²⁹. Termenul de *magie* este, în general, un termen abstract și analitic cu care operează literatura teologică, iar practicienii încep să se refere la ei înșiși ca fiind magicieni sau “făcători de minuni” de abia din secolul al XV-lea³⁰. În Evul Mediu latin au fost patru mari teologi, care au fost interesați de magie: John of Salisbury (1120-1180), Hughues de Saint Victor

²⁴ Irina Nemeti, *op. cit.*, p. 20.

²⁵ R. Muchembled, *Magia și vrăjitoria...*, p. 28-31. Tot acesta arăta că, în general, procesele de necromanție sunt mai rare decât cele de vrăjitorie, care erau constante.

²⁶ *Ibidem*, p. 37.

²⁷ A. A. Rusu, *Gotic și Renaștere la Vințu de Jos. Documente de cultură materială din Transilvania secolelor XIII-XVII*, Cluj-Napoca-Satu Mare, 1998, p. 5, despre o aplică ce poartă central reprezentarea unui animal fantastic, înconjurat de simboluri astrale. Despre descoperirea de la Vințu de Jos v. de același autor, “A glimpse into the inner life of a Transylvanian Monastery. The Dominican Monastery of Vințu de Jos (Alba county)”, în *Church and Society in Central and Eastern Europe* (coord. Maria Crăciun și Ovidiu Ghitta), Cluj-Napoca, 1998, p. 18-19.

²⁸ Pentru o bibliografie orientativă, din volumul imens de lucrări dedicate problemei v. Robert Muchembled, *Magia și vrăjitoria în Europa din Evul Mediu până astăzi*, București, 1997 sau *O istorie a diavolului*, J. C. Schmitt, *Strigoii. Viii și morți în societatea medievală*, București, 1998, sau J. Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII)*, vol. 1-2, București, 1986, N. Benazzi, M. D'Amico, *Cartea Neagră a Inchiziției*, București, 2001, (popularizare a subiectului), Alide Collino Bontempi, *Storia della stregoneria e dei processi alle streghe*, Milano, 1972. De asemenea monumentală operă a britanicului H. C. Lea, *A History of the Inquisition in the Middle Ages* (1888) sau *The History of Inquisition of Spain*, IV volume, 1906-1907, ori John Edward Longhurst, *The Age of Torquemada*, Coronado Press, 1962.

²⁹ *Macmillan Encyclopedia of Religion*, vol. VIII, p. 5577.

³⁰ *Ibidem*.

(†1142), Thoma d' Aquino (c. 1225-1274) și Albert Magnus (1193-1280). Primul este cel care împarte magia în patru categorii: iluzii (*prestigia*), vrăjitoria (*maleficia*), divinația (*mathematica*); tot el amintește ca și categorii: *vultivoli* (utilizau figurine în genul *woodoo*), *imaginarii* (utilizau imagini pentru a controla spiritele), *specularii* (citeau în oglinzi sau bazine de apă și preziceau viitorul)³¹. Teologul Hughues de Saint Victor avea cam aceleași opinii cu precedentul asupra acestui subiect și considera magia ca ilegală și imorală, iar Thoma d' Aquino, care discută anumite categorii de magie, dar multe le califică drept superstiții³². Muchembled amintește că Sfântul Isidor considera magia drept un artificiu oferit oamenilor de către demoni³³, iar dicționarul explicativ o definește astăzi drept "totalitatea practicilor superstițioase prin care se crede că se pot provoca fenomene miraculoase"³⁴.

Magia, aflată în strânsă legătură cu curente ezoterice, se apropia și de tradițiile cabalistice, ermetice, dar și de anumite scrieri creștine, precum cele ale lui Pseudo-Dionysius, care, prin legătura strânsă cu Neoplatonismul, se asocia periculos ezoterismului³⁵.

Ulterior, Renașterii italiene îi corespunde, de altfel, o atracție deosebită pentru practicile oculte, de divinație sau magie, iar ocultiștii secolului al XVI-lea se revendicau fără dubii de la tradiția inițiată în secolul al XV-lea de către Marsilio Ficino sau Giovanni Pico della Mirandola, fondatorii ezoterismului renescentist³⁶ de la finalul Evului Mediu.

Marsilio Ficino, dar și Pico della Mirandola s-au confruntat cu disgrația Bisericii, mai ales în deceniul al nouălea al secolului al XV-lea, când pozițiile lor defensive față de magia astrologică îi puneau sub incidența Sfântului Oficiu³⁷. De altfel epocii i se datorează apropierea periculoasă de divinația antică, iar lucrarea lui Ficino, *De Vita*, se bazează aproape exclusiv pe Proclus, Plotin și alți Neoplatonicieni³⁸.

Redescoperirea Antichității a avut astfel meritul de a reactualiza ideile despre divinație și magie în mediile culte și de a trezi noi semne de îngrijorare pentru Biserică, din moment ce, acum, nu doar anumiți indivizi au legătură cu aceste forme interzise, dar, mai mult, și intelectualii perioadei răspândesc astfel de idei periculoase în mediile lor.

În privința vrăjitoriei, aceasta cuprinde o varietate de fenomene și în engleză are două sensuri, care explică mai bine anumite concepte decât limba română, care prin acest termen înglobează tot ceea ce este legat de o activitate de utilizare a magiei și vrăjilor. Astfel, conform ultimelor opinii, *witch* (vrăjitoare) derivă din vechiul cuvânt englez *wicca* (vrăjitor) și verbul *wiccian* (a face o vrăjă) și corespunde termenului antropologic de *sorcery*: încercarea de a influența cursul evenimentelor prin mijloace rituale³⁹. Celălalt termen, care în română are tot sensul de vrăjitorie, este *witchcraft* și se adresează însă, în engleză, practicilor neopăgâne din secolul al XX-lea, în timp ce primul (*sorcery*) privește Europa premodernă și coloniile sale⁴⁰.

Practic legătura dintre cei doi termeni se face prin intermediul persoanei care practică astfel de fapte. Vrăjitoarea sau vrăjitorul sunt aceia care utilizează magia (totalitatea cunoștințelor de control al spiritelor și fenomenelor) pentru a obține anumite rezultate, în funcție de dorința practicantului sau a solicitantului.

Vrăjitoria în spațiul maghiar apare de timpuriu legislația regatului și a ridicat această problemă, încă de la fondatorii arpadieni⁴¹, iar *Registrul de la Oradea* indică câteva acuzații de acest tip, dar care nu s-au soldat, în general, cu acuzații clare⁴².

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 5577-5578.

³³ R. Muchembled, *Magia și vrăjitoria...*, p. 15.

³⁴ V. Breban, *op. cit.*, p. 330.

³⁵ Charles G. Nauert Jr., "Agrippa in Renaissance Italy: The esoteric tradition", în *Studies in the Renaissance*, vol. 6, 1959, p. 197.

³⁶ *Ibidem*, p. 196.

³⁷ Brian P. Copenhaver, "Scholastic Philosophy and Renaissance magic in the *De Vita* of Marsilio Ficino", în *Renaissance Quarterly*, vol. 37, nr. 4 (winter, 1984), p. 523-524.

³⁸ *Ibidem*, p. 524.

³⁹ *Macmillan Encyclopedia of Religion*, vol. XIV, p. 9768.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Vezi Decreta Regni Medievalis Hungariae, Seria I*, volumul I [1000 – 1301], editat și tradus de János M. Bak, György Bónis și James Ross Sweeney, ediția 2, Idyllwild/California, USA, 1999, *Legile Sf. Ștefan, Coloman*, p. 29, p. 58, art. 34, p. 63, art. 49, în care fie se dau definiții ale diferitelor tipuri de malefici sau malefice, fie se spune că anumite tipuri de vrăjitoare sunt simple plăsmuiri ale minții omenești.

În lucrarea lui R. Muchembled se afirmă că în Ungaria de astăzi prima condamnare la moarte pentru vrăjitorie datează din 1387 din porunca nobilului Menyhart Karolyi, iar contele Hermann de Cilli, socrul lui Sigismund de Luxemburg, a fost cel care a dat primele indicații privind urmărirea vrăjitoarelor în Slovenia în 1427 și 1432⁴³. Tot în același studiu sunt amintite cazurile de vrăjitorie din Dalmația din secolul al XIII-lea și al XIV-lea (la Zagreb din 6 femei acuzate doar una a fost arsă pe rug între 1360-1379)⁴⁴.

Totuși, ar trebui făcută o precizare legat de prima condamnare de vrăjitorie pronunțată în 1387 de către nobilul Károlyi: nu este vorba de o sentință, ci de un privilegiu de *jus gladii* emis de regele Sigismund I pentru Ladislau și Andrei, fiii lui Merhard de Karol [Carei, jud. MM], care fac parte din familia cunoscută istoriei Ungariei, Károlyi, și cărora, suveranul, le acordă dreptul, prin acest privilegiu, de a executa după voie, inclusiv pe cei ce fac farmece sau cele ce fac farmece (*incantatores vel incantatrices*), ceea ce nu înseamnă imediat și că au fost executați astfel de indivizi sau individe; este vorba de o înșiruire de formular a unor infracțiuni pasibile de pedeapsă, printre care se numără și “fermecătorii”⁴⁵. Este o formulare inedită, într-adevăr, în seria de privilegii de *jus gladii* și este posibil astfel, să se fi semnalat de către cancelaria regală, a cunoștințelor vis-à-vis de astfel de practici și nimic mai mult.

Ceea ce este relevant pentru perioada pe care o am în vedere este faptul că **statistica din Ungaria se bazează pe 2000 de procese cunoscute, între secolul al XVI-lea și al XVIII-lea, căci prigonirea constantă a început după secolul al XVI-lea**⁴⁶ (conform lui Klaniczay [tot acolo] acuzațiile regulate încep după 1565 și inclusiv în Transilvania [Cluj, Sibiu]).

V. Kernbach amintea în dicționarul său de personajul fabulos, *Boszorkány*, vrăjitoarea, care în superstițiile și miturile folclorice maghiare apare ca o babă slută, capabilă să zboare și să se transforme, să aducă molime și nenorociri, care se manifestă predilect pe 24 iunie sau 23 aprilie; aceste vrăjitoare umblă în această noapte goale prin rouă pentru a strânge lapte pentru vacile proprii⁴⁷.

Revenind la *Malleus Maleficarum*, acesta cunoaște de la prima ediție până în 1669 cam 34 de ediții, însumând 35000 de exemplare, sponsor principal pentru primele ediții fiind pontiful Inocențiu al VIII-lea⁴⁸. Unii autori indică cifra de 13 tratate contra vrăjitoarelor pentru anii 1320-1420, pentru a afirma că în următorii cincizeci de ani numărul lor se dublează⁴⁹.

Până acum nu avem cunoștință încă despre nici un exemplar de acest gen care să fi circulat în spațiul transilvănean cu toate că nu este exclus ca el să se fi vândut și aici sau să fi existat în bibliotecile dominicanilor sau franciscanilor, măcar de la Sibiu. Semnele de întrebare rămân deoarece este ciudat că astfel de manuale să nu fi supraviețuit, una din explicații fiind aceea că poate au dispărut în vâltoarea Reformei.

La cei doi autori italieni, N. Benazzi și M. D'Amico, sunt de menționat totuși denumirile cu care aceste practicante ale magiei apar în documente: vampire, răufăcătoare, strigoaice, magiciene, seducătoare, vrăjitoare, zâne rele, harpii, prostituate, diavolițe, invocatoare ale demonului, preotese ale satanei, idolatre⁵⁰. Este clar un mesaj venind dinspre o lume dominant masculină, care se teme de femeie, de puterile necunoscute ale acesteia,

⁴² Vezi *DIR, seria C, Trans.*, veac XI-XIII, vol. I [1075-1250], București, 1951, *Registrul de la Oradea*: anul 1213, poziția 6, p. 43; poziția 35, p. 50; poziția 55, p. 55; anul 1214, poziția 94, p. 64; anul 1216, poziția 156, p. 79; anul 1213, poziția 12, p. 44 și anul 1219, poziția 183, p. 87 (singurele cazuri în care femeia ce a purtat fierul s-a ars, deci a fost declarată vinovată; nu știm ce s-a întâmplat ulterior).

⁴³ R. Muchembled, *Magia și vrăjitoria...*, p. 225.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 224.

⁴⁵ E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor culese de Eudoxiu de Hurmuzaki*, vol. I, Partea 2 [1346-1450]. *Cu două Apendice. Documentele slavone [1189-1450] și cu portretul lui Mircea cel Mare și alu fiului seu Mihailu*, București, 1890, doc. 237; apare într-un privilegiu de *jus gladii* pentru o familie nobiliară din comitatul Sătmăr, unde printre altele se arată că pentru “*fures, latrones, incendiaries, incantatores vel incantatrices, sculptores falsarum monetarum seu falsorum sigillorum rescive vel retinere possent, propria ipsorum potencia et auctoritate mediante ipsis talibus malefactoribus aculeum et patibulum elevandi iuxta regni consuetudinem ab antiquam approbatam unicuique iuxta eorundem demerita suspendendi, decollandi, cremandi et alia quevis tormenta facienda liberam habeant facultatem*”.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 230.

⁴⁷ V. Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, 1989, p. 84.

⁴⁸ N. Benazzi, M. D'Amico, *Cartea Neagră a Inchiziției*, București, 2001, p. 171.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 177.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 185.

asociind sexualitatea cu pasiunile sălbatice născute de diavol, este o teamă venită din frica de “înnodare a brăcinarului” (după expresia lui DUBY) și atunci pare logic tot acest arsenal lansat cu vehemență dinspre o Biserică care impunea celibatul membrilor săi, și care vedea deseori femeia, datorită unor fenomene biologice normale, ca impură, ca neavând dreptul de acces într-o lume dominată de un Dumnezeu masculin.

Problematică este însă apariția din secolul al XV-lea a *vrăjitoriei conspiratoare*, care are tendința de a elimina vechile forme, mai ușoare, și de a crea imaginea unei conspirații în care aceste personaje se aliază cu diavolul și urmăresc ruina societății în cadrul “sabaturilor” sau “sinagogilor” în care îl glorificau pe diavol și aveau relații sexuale cu acesta, dar și profanau sacramentele Bisericii⁵¹. Jean Delumeau considera că există totuși două tipuri de acuzații de vrăjitorie: cele venite din partea populației sunt simple acuzații de maleficii, iar cele venind dinspre judecători sunt cele mai grave, căci acelea se învârt în jurul legământului cu diavolul și al semnului diavolesc, al sabatului sau al liturghiilor demoniace, deci a lezării Domnului⁵².

Cert este că în epoca Reformei datorită și discursului puritan al anumitor curente protestante care au accentuat aceste spaima deja prezente, după ce și-au fundamentat bazele doctrinare și și-au construit identitatea confesională, au preluat arsenalul “latin” și l-au perfecționat, astfel încât, de abia de la jumătatea secolului al XVI-lea procesele cu vrăjitoare cunosc un avânt mai mare, care au dus “faima rea” a Ungariei, dacă ne gândim și la cazul Elisabetei Bátori, “mediatizată” ca și doamna Dracula și care, credem, că a născut ulterior prostul renume al Transilvaniei și dacă avem în vedere că aici au avut loc ultimele procese soldate cu ruguri (Târgu Mureș, deceniul 6 al secolului al XVIII-lea), atunci, pare normal ca acesta să apară ca și spațiu bântuit de toate închipuirile omenești, accentuate ulterior de romanul irlandezului Bram Stoker.

Some Considerations about Divinatory Practices, Magic and Sorcery in Middle Age (XIV th - XV th century). A Case Study: Hungary and Principality of Transylvania (Summary)

This article is dealing with the most known issue of occult practices and witchcraft in Hungarian and especially Transylvanian space in the Middle Age.

The paperwork contains some definitions and explanations concerning those practices and demonstrate the fact that in Hungarian Kingdom the problem occurred after the beginning of the period of Reform with utmost rankness.

⁵¹ R. Muchembled, *Magia și vrăjitoria...*, p. 32-33.

⁵² J. Delumeau, *Frica în Occident (secolele XIV-XVIII). O cetate asediată*, vol. II, București, 1986, p. 305.

